

Mahmudova Günel⁶²İNGİLİS DİLİNDƏ MEBEL ƏŞYALARI VƏ MƏİŞƏT TEXNİKASI ADLARININ
TİPOLOJİ TƏDQIQI

Məlum olduğu kimi, xalq danışıq dilləri, ümumiyyətlə, gündəlik ünsiyyət vasitəsi kimi, hər bir dil üçün məişət leksikası lüğətin əsas hissələrindən biridir. Bu ondan irəli gəlir ki, məişət əşyalarının adları hər gün məişətimizdə tez-tez işlənir. Əşyaların məişətdə mövcudluğu, hansısa səbəbdən bu və ya digər əşyanın məişətdən çıxması və ya başqa əşya ilə əvəz edilməsi əşya-məişət leksikasını, bir tərəfdən, dilin ən dinamik hissəsi edir, xalqın ictimai həyatında ən cüzi dəyişikliklərə reaksiya verən hissəsinə çevirir, digər tərəfdən, onu dilin ən mühafizəkar hissəsi kimi şərtləndirir, çünki ayrı-ayrı əşyaların, hətta əşyalar sinfinin məişətdə mövcudluğu praktik surətdə xalqın həyatının xarici şəraitindən asılı deyildir.

Mebel əşyalarına *cupboard, chair, drawer, table* və məişət texnikasına *oven, microwave oven, cooker, blender, grill, barbecue, draining board, freezer, fridge, fridge-freezer, cooler, dish washer, toaster, appliance, food processor, coffee machine, kettle, sink, tap, bread bin, waste bin, cake tin (cake pan)* sözlərini aid etmək olar.

Cupboard – qabları, yeməyi, paltarları saxlamaq üçün qapı və rəfləri olan mebel əşyası, şka (5, 307).

Chair sözü qədim fransız dilində *chaire* sözündən olub, arxası, oturacağı, dörd ayağı olan, bir nəfərin oturması üçün nəzərdə tutulan mebel əşyası, stul mənasını verir (5, 191). *Chair* sözünün də növləri vardır, burada sadəcə olaraq onların adını çəkmək istəyirik: *armchair, footstool, stool, recliner, pew, swivel chair, two-seater sofa, sofa, high chair, rocking chair, chaise longue, bench*. Bu sözdən *chairlift, chairman, chairwoman, chairmanship, chairperson* sözləri əmələ gəlmişdir. Bu sözlər bilavasitə *stul* sözü ilə bağlıdır.

Drawer – şeyləri saxlamaq üçün istifadə olunan partaya oxşayan mebel əşyası (5, 383). Formaca qutuya oxşayır, çəkmək üçün qarşıda tutacağı var.

Table latınca *tabula* sözündən qədim fransız dilinə keçmiş, yazılan lövhə – “stol” mənasında işlənmişdir (4, 1405). Göründüyü kimi, ingilis dilinə keçdikdən sonra ayaqları olan, müstəvi hissəyə malik olan mebel əşyası, stol kimi işlənməyə başlamışdır. *Table* sözündən *table cloth, table d’hote, table linen, table manners, table napkin, table spoon, table tennis, table top, table ware, tableful, table-game, table-glass, table-knife, tablemate, tableman, table-money* kimi sözlər əmələ gəlmişdir. Bu sözlər bilavasitə tərcümə olunduqda *stol* sözündən istifadə olunur.

Oven qədim ingilis *ofen* sözündən olub, gas plitəsinin bir hissəsi olan, qutuya oxşar, qarşısında qapısı olan, yeməyi istiləmək və ya bişirmək üçün istifadə olunan əşya mənasını verir, soba (5, 902). Bu sözdən *electric oven, gas oven, microwave oven* birləşmələri əmələ gəlmişdir. Bu sözdən eləcə də, *oven glove, oven proof, oven-ready* sözləri əmələ gəlmişdir ki, hər üç sözün tərcüməsində *istilik* sözündən istifadə olunur.

Cooker (stove) – yuxarı hissəsində plitəsi, qazı, elektrik halqaları olan, yeməyi bişirmək üçün geniş parçalı əşya, qaz plitəsi mənasını verir (5, 273). **Grill** fransızca *gril gridiron* sözündən olub, istini aşağı hissəyə verərək yeməyi bişirən qaz plitəsinin bir hissəsi mənasında işlənir (5, 565). **Juicer (lemon squeezer)** – meyvə və ya tərəvəzin şirəsini sıxmaq üçün elektrik maşın (5,700). **Barbecue** – yeməyi plitədə və ya açıq havada bişirmək üçün istifadə olunan metal torlu cihaz deməkdir (5, 85). **Food processor** – yeməkləri kəsmək və ya qarışdırmaq üçün istifadə olunan əşya mənasını verir (5, 496). **Toaster** – çörək parçalarını qızartmaq üçün istifadə olunan elektrik cihazı deməkdir (5, 1366). **Coffee machine** – kofe hazırlamaq üçün elektrik cihazı mənasında işlənir (5, 229). **Dish washer** – qabları yumaq üçün istifadə olunan maşın, qabyuyan maşın deməkdir (5, 360). **Blender** – yeməyi və ya suyu qarışdırmaq üçün elektrik cihazı mənasında işlənir (5, 118). **Kettle** – suyu qaynatmaq üçün qapağı, qulpu olan konteyner, qəhvədən deməkdir (4, 864). Bu sözdən *an electric kettle* birləşməsi yaranmışdır ki, elektrik qəhvədən mənasını verir.

Draining board – qabları, fincanları və s.-ni yuduqdan sonra suyun axması üçün mətbəx yanında qoyduğumuz sahə mənasında işlənir (5, 381). **Freezer** – yeməyi uzun müddət aşağı temperaturda saxlamaq, mühafizə etmək üçün elektrik cihazı, dərin dondurucu mənasında işlənir (5, 514). **Fridge (refrigerator)** – yeməyin təzə qalmasından ötrü soyuqda saxlanması üçün elektrik cihazı, soyuducu (5, 515) deməkdir. **Fridge-freezer** – həm dərin dondurucusu, həm də soyutma yeri olan elektrik cihazını özündə birləşdirir (5, 515). **Cooler** – şeyləri, xüsusən də içkiləri soyuq saxlamaq üçün konteyner və ya cihaz (5, 276). **Appliance** sözü qədim fransızca *apareillier* – hazır olmaq mənasında işlənmişdir, ingilis dilinə keçdikdən sonra evdə müəyyən işi görmək, məsələn, yemək bişirmək, istiləmək və ya yığıdırmaq üçün nəzərdə tutulan maşın mənasını verir (5, 48).

Sink qədim ingiliscə *sinca* sözündən əmələ gəlmiş, müasir dövrdə mətbəxdə kranı olan su ilə təmin olunmuş, qabları yumaq üçün istifadə olunan sahə, əlüzuyuyan mənasında işlənir (5, 1202). **Tap** sözünün etimologiyasına nəzər salsaq, görərik ki, qədim fransızca *taper* sözündən ingilis dilinə keçmiş, suyu və qazı nəzarət etmək üçün istifadə olunan şey, kran mənasını verir (5, 1329). **Bread-bin** – çörəyi mühafizə etmək üçün geniş konteyner, çörək qabı mənasını verir (5, 141). **Waste bin** – zibili qoymaq üçün konteyner, zibil qabı deməkdir (5, 1459). **Cake tin (cake pan)** – yemək bişirmək üçün metal konteyner, keks qabı mənasında işlənir (5, 165).

Bu əşyalarla bağlı frazeoloji birləşmələr çox azdır, əsasən, *cupboard* sözü ilə bağlı iki birləşməyə rast gəlinir.

The cupboard is bare bir şeyi almaq pul olmadıqda söylənilən cümlədir. Üçün *Cupboard love* bir nəfərin, xüsusilə uşağın bir kəsdən almaq istədikdə göstərdiyi diqqət mənasına gəlir (5, 307).

1.2.3. Ev təsərrüfatı alətlərinin adı. Ev təsərrüfatı alətləri məişət leksikasının bir tərkib hissəsi olduğundan

onları da buraya daxil etməyi məqsəduyğun hesab etdik. Ev təsərrüfatı alətləri ümumi olaraq *tool* “alət” kimi ortaya çıxır. **Tool** – əldə saxlaya bildiyimiz, şeyləri təmir etmək, düzəltmək üçün istifadə olunan, çəkil, mişar və s. kimi olan alət (5, 1370). **Tool kit** – qutuda və çantada olan alət dəsti (5). **Toolroom** “alət çexi” (5,1038).

Ev təsərrüfatı alətlərinin adlarına *hammer, nail, mallet, chisel, file, nut, bolt, screwdriver, adjustable spanner (monkey wrench), spanner (wrench), handsaw, drill, plane, wrench (pliers), saw* sözlərini aid etmək olar.

Hammer qədim ingiliscə *hamor* sözündən olub, qulpu olan, ağır metal başlığı olan, şeyləri dağıtmaq və ya mıxı vurmaq üçün istifadə olunan alət, çəkil, əmək aləti mənasını verir (5, 581). **Nail** qədim ingiliscə *nægl* sözündən olub, yuxarısı nazik ağır üstə malik olan dəmir parça, mıx mənasında işlənir (5, 844). **Mallet** sözü qədim fransızca *maillet* “ağac çəkil” kimi işlənsə də, geniş taxta başlığa malik çəkil mənasını verir (5, 777). **Chisel** sözü qədim fransız dilində də “kəsmək” mənasını vermiş, iti olan alət, paz mənasında işlənir (5,204). **File** sözü qədim fransızca *taper* sözü “törpü” mənasını versə də, kəsmək və ağır substansiyaları hamar etmək kobud diş-diş səthə malik metal alət kimi mənasında işlənir (5, 472). **Nut** qədim ingiliscə *hnutu* sözündən olub, boltu taxta və ya başqa cihazlara bərk bağlamaq üçün dəşikli metal parçası, qayka mənasını verir (5, 870). Maraqlıdır ki, bu söz, əsasən, qoz mənasında işlənir. Bu sözdən *nut brown, nut case, nut cracker, nut meg* birləşmələri yaranmışdır.

Bolt qədim ingiliscə *bolt* sözü “ox”mənasında işlənmiş, indi isə şeyləri bərkitmək üçün istifadə olunan yumru metal parçası, vint mənasında işlənir (5, 129). **Screwdriver** – taxta, plastik və s.-dən tutacaqlı vintləri burmaq üçün dar tiyəli vintburan (5, 1148) mənasını verir. **Adjustable spanner (monkey wrench)** – müxtəlif enlikli şeyləri tutmaq üçün istifadə olunan qayka açan, açar (5, 15) mənasında işlənir. **Spanner** – vinti, boltu sıxmaq üçün xüsusi formalı sonluğa malik, tutacağı olan metal alət, qayka (5, 1237) mənasını verir. **Drill** orta dat *drillen* sözündən ingilis dilinə keçmiş, dəşik açmaq üçün iti sonluqlu alət və ya maşın, deşən mənasında işlənmişdir (5, 385). **Plane** latın dilinin *plānum* “səviyyə” sözündən törəmişdir, taxta səthi hamar etmək üçün, nazik hissələri atmaq üçün iti tiyəli rəndə mənasında işlənir (5, 962). **Wrench (pliers)** qədim ingiliscə *wrencan* sözündən olub, xüsusi iti sonluqlu olan, müxtəlif ölçülü şeyləri tutmaq üçün metal alət, qayka açan mənasını verir (5, 1498).

Saw qədim ingiliscə *sēon* sözündən olub, bir hissədə dişləri olan uzun tiyəli alət, mişar, ərə mənasında işlənir (5, 1136). Bu sözdən *saw-blade, sawdust, saw-edged, saw-fish, saw-fly, saw-frame (saw-gate), saw-gin, saw-horse, saw-set, saw-tooth, handsaw* sözləri əmələ gəlmişdir. **Handsaw** – iti dişləri olan bir əldə tutula bilən uzun tiyəli alət, mişar.

Ev təsərrüfatı alətləri ilə bağlı frazeoloji birləşmələrə rast gəlmək olar. Məsələn:

To play with edged tools – odla oynamaq

Man is toolmaking animal (Franklin) – İnsan alət düzəldən heyvandır.

Hammer and tongs – iki insanın səs-küylə dalaşması və mübahisə etməsi;

A hard/tough nut – təsir etmək çətin olan bir insan; *A hard/tough nut (to crack)* – çətin problem; *The nuts and bolts (of smth)* – mövzunun və ya fəaliyyətin əsas praktik detalları. *Off your nut* – dəli. *Do your nut* – hirsələnmək,

A nail in smb's coffin – bir şəxsin, təşkilatın planlarının pozulması. *On the nail* – təxirə salmadan, təxirsiz. *Nail your colours to the mast* – ictimaiyyətdə cəsarətlə nəyə inandığınızı demək.

Make a bolt for smth/ make a bolt for it – canımı qurtarmaq üçün tez qaçmaq; *A bolt from the blue* – birdən, gözlənilmədən baş verən hadisə və xəbər.

Ədəbiyyat:

1. Əsgərov H.A. Azərbaycan dilində maddi mədəniyyət leksikası. Bakı, 2006, 445 s.
2. Məmmədov Y. Azərbaycan dilində sözlərin leksik-semantik inkişafı. Bakı. API nəşri, 1987, 84 s.
3. Trubetskoy N.S. Fonologiyanın əsasları. Bakı, 2001, 375 s.
4. English-Azerbaijani Dictionary. “Qismət” Nəşr. Poliqrafiya, 2003, 1667 p.
5. Oxford Advanced Learner's Dictionary (Fifth Edition) / Ed. Jonathan Crowther/ Oxford: Oxford University Press, 1995, 1428 p.
6. Сосюр Ф. Труды по языкознанию, М., 1977, 697 с.
7. Щерба Л.В. «Избранные работы по языкознанию и фонетике», т. I, 1958, 182 с.
8. Ullmann S. Words and Their Use, Glasgow, 1951, 199 p.

Açar sözlər: *söz yaradıcılığı, morfoloji, sema, ad düzəldən şəkilçilər, tabesizlik əlaqəsi*

Ключевые слова: словообразование, морфологический, сема, именные аффиксы, сочинительная связь

Key words: word formation, morphological, sema, nominal affixes, coordinative connection

Словообразование в бытовой лексике

Резюме

Статья посвящена бытовой лексике в английском языке. Автор пытается исследовать бытовую лексику в морфологическом уровне. Она пришла к выводу, что наиболее продуктивным суффиксом в этом уровне суффикс -er, вы можете увидеть в словообразования.

Word formation in household lexicon

Summary

The article is dedicated to the household lexicon in English language. The author tries to investigate household lexicon in morphological level. She got to the conclusion that the most productive suffix in this level is -er suffix, which you could see in word formation.

DİL VƏ ƏDƏBİYYAT-ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРА -LANGUAGE AND LITERATURE

RƏYÇİ: dos.E.Vəliyeva